

Kleurvariaties bij mannet kleine voorjaarsspanner

De vroegste nachtvlindersoort die ik januari 2010 zag was, net zoals in 2009, de kleine voorjaarsspanner (*Agriopis leucophaearia*). Deze soort heeft mijn belangstelling, omdat de mannetjes erg kunnen variëren in kleur op de bovenzijde. In 2010 leek een bepaalde kleurvorm talrijker dan in 2009 en ik besloot om uit te zoeken of er jaarlijks grote verschillen optreden in de diverse varianten.

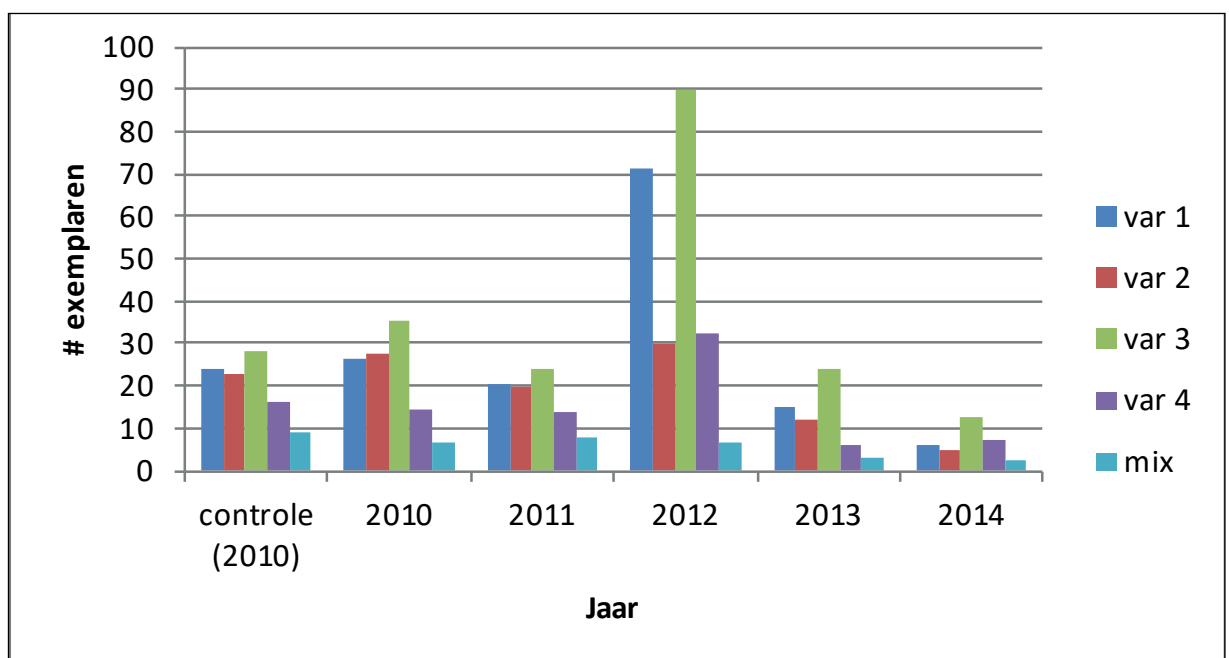
Tekst: Al vrij snel na de oprichting van de Entomologische berichten in 1940 werd de heer Lempke redacteur. In die rol heeft hij onder andere vele collecties van vlinderverzamelaars bezocht om ze te helpen met het op naam brengen van soorten, maar ook om de verspreiding van vlinders bij te houden. Dit werd allemaal opgenomen in de *Catalogus der Nederlandse Macrolepidoptera* (1953). In deze catalogus worden onder andere verschillende vormen van bepaalde nachtvlinders beschreven. Een van deze is de kleine voorjaarsspanner, waarvan maar liefst 27 verschillende zogenoemde forma's staan vermeld. Dit is erg gemakkelijk om te lezen, maar niet bruikbaar voor mijn onderzoek omdat er in die tijd geen duidelijke foto's van de forma's voorhanden waren en het daarom meestal erg onduidelijk is wat precies de verschillen zijn. Daarom besloot ik me te beperken tot de meest uitgesproken vier varianten en een verzamelgroep van exemplaren die niet tot een bepaalde variant behoorden. Vaak was dit een mix van twee vormen.

Foto's

Vanaf het begin van het onderzoek maakte ik van elke kleine voorjaarsspanner een foto om de variant vast te stellen. Dit deed ik in het Edese Bos en het Hoekelumse bos, respectievelijk ten noorden en zuidoosten van Ede. In het Hoekelumse bos is een bedrijventerrein gevestigd met een groot aantal lantaarnpalen. Tussen de bedrijven staan eiken, wat de waardplant is van de kleine voorjaarsspanner. De mannetjes worden goed aangetrokken door licht en zijn dus relatief eenvoudig te vinden. De vrouwtjes zijn vleugelloos en kruipen, als ze net uit de pop zijn gekomen, recht omhoog. Hierdoor zijn zij ook op de aanwezige lantaarnpalen, muren van gebouwen of lage afrasteringspaaltjes te zien.

Waarnemingen

In grafiek 1 is de hoeveelheid vlinders van elke variant per jaar te zien. De soort beleefde rond Ede een erg goed jaar in 2012. Dit komt overeen met de landelijke

Grafiek 1. Aantal exemplaren van de verschillende vormen van de kleine voorjaarsspanner in het Hoekelumse bos in de periode 2010-2014. Beginnend met een controle van de landelijke waarnemingen uit 2010.

jes van de

trend (grafiek 2) waarbij 2012 ook een relatief goed jaar was. Landelijk gezien was 2010 ook een erg goed jaar, maar toen heb ik minder vlinders gezien. De enige reden die ik hiervoor kan bedenken is, dat ik mogelijk door ervaring in 2012 een beter zoekbeeld had ontwikkeld en daardoor de vlinders sneller vond, want ik heb

Variant	Kenmerken
1	drie duidelijke banden: zwart-wit-zwart
2	drie banden: bruin-grijs-bruin
3	gemarmerd
4	geheel donker met witte kop

Variant 1. Drie duidelijke banden: zwart-wit-zwart.

Sander Pruikasma

Variant 3. Gemarmerd.

Sander Pruikasma

Variant 2. Drie banden: bruin-grijs-bruin.

Sander Pruikasma

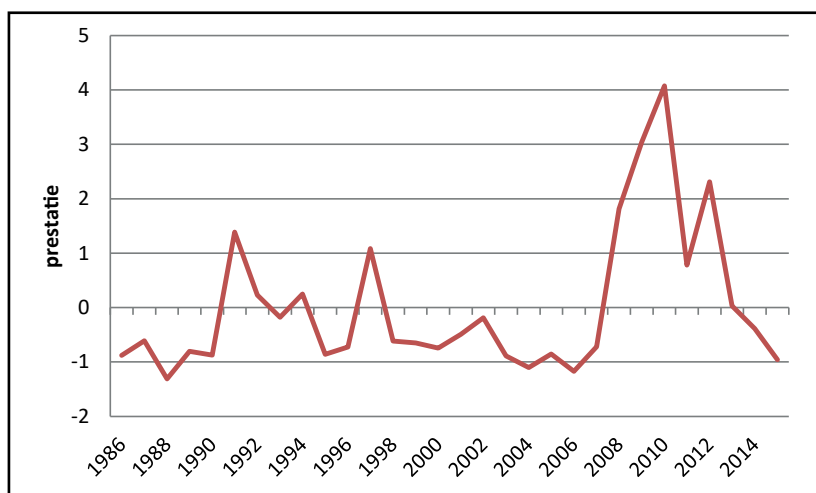

Variant 4. Geheel donker met witte kop.

Sander Pruikasma

Kleine voorjaarsspanner, variant 2.

Grafiek 2. Landelijke trend van de kleine voorjaarsspanner.

Kleine voorjaarsspanner, variant 3.

in 2010 niet minder gezocht. Helaas zakte na 2012 het aantal waarnemingen erg snel in. Door zachte, vaak natte winters werd het moeilijker om de mannetjes te vinden. Met als dieptepunt 2015, toen helemaal geen kleine voorjaarsspanners werden gezien. In 2016 zijn slechts drie mannetjes gezien; te weinig om in het onderzoek mee te nemen, maar opvallend is het wel. Omdat er in de literatuur weinig staat vermeld over de verschillende forma's, heb ik een steekproef genomen met behulp van waarneming.nl: honderd foto's verspreid over Nederland en de gehele vliegperiode. Al deze exemplaren deelde ik in een van de vijf forma's in. Ondanks dat dit geen enkel hard bewijs levert (vanwege het willekeurige karakter) is het toch verrassend om te zien dat de uitslag van deze steekproef nauwelijks afwijkt van de eerste bevindingen rondom Ede. Pas in 2012 week de uitslag wel sterk af.

Voorzichtig

De conclusies in het verslag, zijn 'voorzichtige' conclusies. Er zijn jaarlijks verschillen in de onderlinge varianten, maar die zijn niet zo groot als ik van tevoren had gedacht. Variant 3, degene die de beste camouflage geeft, is tot nu toe ieder jaar de talrijkste waarbij vooral 2012 eruit springt. Dit was sowieso een bijzondere winter: het eerste mannetje vond ik al in december 2011. Opmerkelijk is verder het volgende: variant 1 vliegt vooral in januari, het begin van de vliegtijd, terwijl variant 2 vooral in maart vliegt, het einde van de vliegtijd. Voor variant 3 en 4 geldt dit niet: die tref je gedurende de hele vliegperiode aan.

Hoe nu verder?

Het onderzoek heeft niet de pretentie wetenschappelijk te zijn. Toch zou het leuk zijn als anderen uit diverse delen van het land eens zo'n zelfde onderzoek zouden uitvoeren om te zien of er regionale verschillen zijn te ontdekken, of juist eenzelfde verdeling. Ook zou het leuk zijn om eens uit te vinden, of 'moeders' allemaal gelijke of juist verschillende 'zonen' voortbrengen. Door het vleugelloze van deze vrouwtjes is het lastig te bepalen wat haar eigen achtergrond is. Welke variant had haar vader? En natuurlijk, zo gauw er weer voldoende mannetjes rondvliegen kan bovenstaand onderzoek een vervolg krijgen. Genoeg redenen om dus naar de soort te blijven zoeken!

Een uitgebreid verslag van het onderzoek uit dit artikel is op te vragen bij sanderpruiksma@gmail.com. 🌱